

prof. dr Sanja Savčić

redovni profesor, Univerzitet u Novom Sadu – Pravni fakultet

RESTITUCIJA KAO PRAVNA POSLEDICA RASKIDA UGOVORA O ISPORUCI DIGITALNOG SADRŽAJA ILI DIGITALNE USLUGE

Rezime: U savremenom digitalnom okruženju, ugovori koji se odnose na isporuku digitalnog sadržaja i pružanje digitalnih usluga sve češće predstavljaju deo svakodnevnih pravnih odnosa, kako među privrednim subjektima, tako i između trgovaca i potrošača. Posebnost ovih ugovora ogleda se, između ostalog, u činjenici da se protivčinidba ne ogleda uvek u novčanoj naknadi, već može biti ostvarena i kroz pružanje ličnih podataka korisnika, koji time postaju sredstvo razmene u digitalnoj sferi. Ova praksa postavlja niz složenih pravnih pitanja, posebno u domenu zaštite prava potrošača, obligacionog prava i prava zaštite podataka o ličnosti. Jedno od centralnih pitanja koje se javlja u kontekstu ovakvih ugovornih odnosa jeste pitanje restitucije nakon raskida ugovora. Dok je u situacijama u kojima je izvršena novčana protivčinidba relativno jasno kako restitucija treba da se sprovede, kompleksnost nastaje kada su kao protivčinidba ustupljeni lični podaci. S obzirom na njihovu specifičnu pravnu prirodu, kao i na postojanje posebnih pravila koja regulišu obradu i čuvanje ovih podataka, postavlja se pitanje u kojoj meri je klasične institute restitucije moguće primeniti u takvim slučajevima. Regulatorni okvir Evropske unije, a naročito Direktiva (EU) 2019/770 o ugovorima o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga, prepoznaje ovakve situacije i pokušava da normativno odgovori na izazove koje one postavljaju. Međutim, konkretna primena ovih normi u praksi, posebno u kontekstu restitucije ličnih podataka, i dalje otvara brojna otvorena pitanja, kako teorijska tako i praktična. Predmet ovog rada jeste analiza pravne prirode restitucije u kontekstu raskida ugovora o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga, sa posebnim osvrtom na situacije u kojima je korisnik kao protivčinidbu ustupio svoje lične podatke. Cilj rada jeste da se identifikuju normativni i praktični izazovi u vezi sa primenom pravila o restituciji u ovakvim slučajevima, kao i da se oceni u kojoj meri postojeći pravni okvir omogućava adekvatnu zaštitu ugovornih strana, a naročito potrošača.

Ključne reči: Digitalni sadržaj. – Digitalne usluge. – Restitucija. – Lični podaci. – Ugovorno parvo.

1. UVOD

Digitalno tržište doživelo je izuzetno dinamičan razvoj tokom poslednje dve decenije, oblikujući savremene tokove poslovanja i redefinišući pojam ekonomske razmene. Ujedno, sa pojavom digitalnih platformi, aplikacija i usluga koje se nude putem interneta, došlo je do bitne promene u strukturi ugovornih odnosa, pri čemu korisnici često ostvaruju pristup sadržaju ili uslugama ne uz novčanu nadoknadu, već uz ustupanje svojih ličnih podataka. U takvim slučajevima, podaci o ličnosti sve više poprimaju funkciju vrednosti na tržištu, postajući faktička protivčinidba u digitalnim transakcijama.

Ova pojava uslovila je i transformaciju pravnog okvira. Tradicionalne norme obligacionog prava, zasnovane na razmeni robe ili usluga za novčanu naknadu, pokazale su se nedovoljno prilagođenim novim modelima razmene, naročito kada je reč o digitalnom sadržaju i digitalnim uslugama. Evropski zakonodavac je, prepoznajući ove izazove, usvojio Direktivu (EU) 2019/770¹ o određenim aspektima u vezi sa ugovorima o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga (u daljem tekstu: Direktiva 2019/770 ili Direktiva), koja po prvi put implicitno priznaje mogućnost da se lični podaci korisnika smatraju protivčinidbom u ugovorima o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga, pod određenim uslovima. Osim što je ovim jasno ukazano na to da korišćenje digitalnog sadržaja ili digitalne usluge nije besplatno ukoliko se za takvu uslugu ili sadržaj ne plaća novčana naknada, u brojnim drugim pitanjima novi regulatorni okvir zapravo dodatno usložnjava problem pravnog tretmana podataka o ličnosti.

U takvom kontekstu, postavlja se niz pitanja u pogledu pravnih posledica raskida ovakvih ugovora, a naročito u vezi sa primenom instituta restitucije. Dok se kod klasičnih činidbi, kao što svakako jeste plaćanje određenog novčanog iznosa na ime cene digitalnog sadržaja ili digitalne usluge, restitucija se može izvršiti u skladu sa opštim pravilima obligacionog prava, ugovorni odnos na osnovu kojeg se dostavljaju lični podaci korisnika, odnosno potrošača, otvara specifična pravna pitanja. S obzirom na to da zaštita podataka o ličnosti ima javnopravni i privatnopravni karakter, nužno je u kontekstu ugovora koji je predmet normativnog uređenja Direktive 2019/770 imati u vidu i odredbe drugih propisa kojima se ova pitanja uređuju. Na nivou Evropske unije najznačajniji akt svakako jeste Opšta uredba o zaštiti podataka o ličnosti (GDPR²), koja je uzor aktuelnom uređenju zaštite podataka o ličnosti i za

- 1 Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services (Direktiva EU o određenim aspektima u vezi sa ugovorima o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga. U daljem tekstu: Direktiva 2019/770). *Official Journal of the European Union*, L 136, 22.05.2019.
- 2 Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation), u daljem tekstu: GDPR. *Official Journal of the European Union*, L 119, 04.05.2016.

naše pravo.³ Naime, obaveza povraćaja datog na ime ispunjenja ugovora koji je kasnije raskinut ne može se posmatrati isključivo kroz prizmu obligacionog prava. Kada je u pitanju obaveza dostavljanja ličnih podataka, neophodna je primena pravila o zaštiti podataka, na šta i Direktiva 2019/770 upućuje.

Iako nije članica Evropske unije, Republika Srbija teži da svoje zakonodavstvo uskladi sa pravnom tekovinom EU, što predstavlja i obavezu u okviru procesa evropskih integracija. U tom kontekstu, posebno je značajna javna rasprava koja je nedavno sprovedena povodom Nacrta Zakona o zaštiti potrošača, kojim se i u domaći pravni sistem uvode posebna pravila koja se odnose na ugovore o isporuci digitalnog sadržaja i pružanju digitalnih usluga između trgovaca i potrošača.⁴ Imajući u vidu da je ovaj ugovor već bio predmet diskusije u evropskim pravničkim krugovima, istraživanje će imati za cilj da pojedine probleme koji su nagovešteni već u fazi pripreme Direktive sagleda i kroz prizmu domaćeg zakonodavstva.

Predmet ovog rada stoga jeste analiza restitucije, kao pravne posledice raskida ugovora o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga, sa posebnim osvrtom na situacije u kojima korisnik ustupa svoje lične podatke na ime ugovorne obaveze. Cilj rada je da se istraže mogućnosti i ograničenja primene klasičnih obligacionih mehanizama restitucije u digitalnom kontekstu, kao i da se oceni da li postojeći normativni okvir pruža adekvatnu zaštitu prava ugovornih strana, pre svega potrošača, u slučajevima kada su predmet restitucije upravo lični podaci.

2. POJAM UGOVORA O ISPORUCI DIGITALNOG SADRŽAJA I/ILI DIGITALNE USLUGE

Određujući polje primene, u odredbi čl. 3, st. 1 Direktive 2019/770 sadržan je i pojam ugovora o isporuci digitalnog sadržaja, odnosno digitalne usluge. Tako, ugovor o isporuci digitalne usluge, odnosno sadržaja jeste ugovor koji ima za predmet digitalnu uslugu ili digitalni sadržaj i naknadu za takvu uslugu, odnosno cenu, a zaključuje se između trgovca i potrošača.⁵ Direktivom se nadalje propisuje da se njena pravila primenjuju i u onim slučajevima kada se potrošač obavezuje trgovcu koji isporučuje digitalni sadržaj ili uslugu da će mu dostaviti lične podatke, osim u onim slučajevima kada lične podatke potrošača trgovac obrađuje isključivo u svrhu isporuke digitalnog sadržaja ili

3 Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, *Službeni glasnik RS*, br. 87/2018, 13. 11. 2018.

4 Nacrt Zakona o zaštiti potrošača (u daljem tekstu: Nacrt), javna rasprava od 4. do 25. avgusta 2025. Tekst Nacrta dostupan na: <https://must.gov.rs/extfile/sr/14346/Nacrt%20zakona%20o%20zaštiti%20potrošača.pdf>, 17.08.2025.

5 Direktiva čl. 2, st. 1, tačka 5 i 6. „Trgovac“ znači svako fizičko ili pravno lice, bez obzira da li je u privatnoj ili javnoj svojini, koje deluje, između ostalog, preko drugih lica koja deluju u ime ili za račun tog fizičkog ili pravnog lica, u svrhe povezane sa svojom trgovinskom, poslovnom, zanatskom ili profesionalnom delatnošću u vezi sa ugovorima obuhvaćenim ovom Direktivom; „potrošač“ znači svako fizičko lice koje u vezi sa ugovorima obuhvaćenim ovom Direktivom deluje u svrhe koje nisu u okviru njegove trgovinske, poslovne, zanatske ili profesionalne delatnosti.

digitalne usluge ili bi se trgovcu omogućilo usklađivanje sa pravnim zahtevima kojima trgovac podleže, a te podatke ne obrađuje ni u koje druge svrhe.⁶

Iz navedenog određenja se jasno izdvajaju elementi ugovora koji je predmet uređenja odredbama Direktive 2019/770. Zaključenjem ugovora o isporuci digitalne usluge ili digitalnog sadržaja, trgovac se obavezuje da potrošaču isporuči podatke koji se proizvode i isporučuju u digitalnom obliku (digitalni sadržaj), odnosno uslugu kojom se potrošaču omogućuje stvaranje, obrada i čuvanje podataka u digitalnom obliku, kao i pristup njima ili uslugu kojom se omogućava deljenje ili bilo koja druga interakcija sa podacima u digitalnom obliku koje očitava ili stvara potrošač ili drugi korisnik te usluge (digitalna usluga).⁷ Trgovac je dužan da obavezu isporuke digitalne usluge ili sadržaja vrši u skladu sa subjektivnim⁸ i objektivnim⁹ zahtevima u pogledu saobraznosti.

Digitalni sadržaj predstavlja podatak koji se proizvodi ili isporučuje u digitalnom obliku.¹⁰ Za primenu odredaba Direktive nije relevantno da li se takav sadržaj proizvodi ili isporučuje putem interneta ili je zabeležen na telesnom nosaču podataka, iako već sama činjenica da je podatak digitalizovan navodi na okolnost da će se sadržaj dominantno razmenjivati upravo na globalnoj računarskoj mreži. Ipak, isporuka sadržaja putem interneta ili njegovo stvaranje u okviru računarske mreže, predstavlja okolnost koja u određenoj meri normativno uređena pitanja čini složenijim nego kada je reč o isporuci telesnog nosača na kojem je zabeležen digitalni sadržaj.¹¹

Usluga koja predstavlja predmet ugovora o isporuci digitalne usluge jeste usluga kojom se potrošaču omogućuje stvaranje, obrada i čuvanje podataka u digitalnom obliku ili pristup tim podacima, kao i usluga kojom se omogućava deljenje ili bilo koja druga interakcija s podacima u digitalnom obliku koje učitava ili stvara potrošač ili drugi korisnici te usluge.¹²

Zajednički imenitelj digitalnog sadržaja i digitalne usluge jeste činjenica da se predmet prestacije isporučuje u digitalnom obliku. Pri tome, način isporuke, odnosno konkretni medij na kojem je sadržaj zabeležen, nema odlučujući značaj za ocenu da li se na konkretan ugovor primenjuju posebna pra-

6 Direktiva 2019/770, čl. 3, st. 2.

7 Direktiva 2019/770, čl. 2, st. 1, tačke 1. и 2.

8 Direktiva 2019/770, čl. 7.

9 Direktiva 2019/770, čl. 8.

10 Direktiva 2019/770, čl. 2, st. 1, tačka 1.

11 Digitalni sadržaj ili usluga koji su ugrađeni u pokretnu stvar ili su sa njom povezani na način da bi odsustvo digitalnog sadržaja ili usluge onemogućilo funkcionisanje te stvari (roba s digitalnim elementima), kao predmetom kupoprodaje, nisu obuhvaćeni primenom Direktive 2019/770, već Direktive EU 2019/771 o određenim aspektima ugovora o kupoprodaji robe, izmeni Uredbe EU 2017/2394 i Direktive 2009/22/EZ te stavljanju van snage Direktive 1999/44/EZ. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC, *Official Journal of the European Union*, L 136, 22.05.2019, čl. 2, st. 5, tačka b.

12 Direktiva 2019/770, čl. 2, st. 1, tačka 2, pod a i b.

vila iz Direktive (EU) 2019/770. Iako se u najvećem broju slučajeva razmena odvija putem interneta, digitalni sadržaj može biti isporučen i na fizičkim nosačima podataka, kao što su CD, DVD ili drugi slični medij.¹³

Digitalni sadržaj obuhvata digitalne podatke kao što su elektronske knjige, muzičke numere ili digitalni imenici, dok se digitalne usluge odnose na funkcionalnosti poput društvenih mreža, usluga skladištenja podataka u oblaku (cloud services), i sličnih digitalnih rešenja. Softver, u zavisnosti od konkretnog načina korišćenja i isporuke, može se tretirati i kao sadržaj i kao usluga.¹⁴

Primetno je da Direktiva koristi široko definisane pojmove digitalnog sadržaja i digitalne usluge upravo s ciljem da obezbedi fleksibilnost u tumačenju i prilagođavanje budućim tehnološkim inovacijama. Pored definicija, Direktiva nudi i ilustrativne primere: digitalni sadržaj obuhvata računarske programe, aplikacije, video i audio fajlove, elektronske publikacije i digitalne igre, dok digitalne usluge uključuju modele poput „softver kao usluga“ (SaaS), deljenje medijskog sadržaja, obradu teksta u digitalnom okruženju, čuvanje podataka u oblaku i korišćenje društvenih mreža.

U osnovi i digitalne usluge i digitalnog sadržaja nalazi se digitalni podatak koji se stvara, isporučuje, omogućava, obrađuje, čuva ili mu se omogućava pristup. Suštinski, podatak predstavlja određenu informaciju. Sa tržišnog aspekta, informacija ima konkretnu ekonomsku vrednost. U pravnom smislu, informacija se posmatra kao nematerijalno dobro koje može biti predmet pravnog prometa.¹⁵ To ne znači nužno da informacija mora da bude pravno zaštićena da bi se njome moglo i tržišno raspolagati. Naprotiv, Direktivom 2019/770 je jasno opredeljeno da predmet ugovora o isporuci može da bude bilo koji podatak u digitalnom obliku. Digitalni podatak kojim se prometuje predstavlja zapravo vrednost *per se*.¹⁶

Razumljivo, vrednost digitalnog sadržaja ili usluge najčešće je izražena u novcu, kao univerzalnom sredstvu razmene, a konkretizovana je kroz cenu koju je potrošač dužan da plati. Stoga je novčana obaveza uobičajena protivčinidba potrošača za primljenu isporuku digitalnog sadržaja ili digitalne usluge.¹⁷ Ipak, savremeno digitalno tržište prepoznaje i druge oblike činidbe, među kojima posebno mesto zauzima davanje ličnih podataka. Uviđajući

13 A. Petrović, „Pojam ugovora o isporuci digitalnog sadržaja ili digitalne usluge“ *Zbornik radova "Pravo između stvaranja i tumačenja"*, Istočno Sarajevo 2023, 577.

14 S. Radovanović, „Računarski program kao usluga u informacionom društvu“, *Pravo i privreda*, 7-9/2016, 372-389.

15 Ova okolnost je nesporna u pravu, naročito ukoliko se ima u vidu da intelektualna svojina, kao oblast prava, za predmet zaštite ima upravo informaciju. Vid. S. Marković, D. Popović, *Pravo intelektualne svojine*, Beograd 2024, 216.

16 U literaturi se navodi da podaci predstavljaju „novo zlato“. Vid. K. Lutman, „Restitution After Termination for Breach of a Contract for the Supply of Digital Content and Services: A Tough Row to Hoe“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 5-6/2024, 892.

17 Imovinska priroda obligacionih odnosa podrazumeva mogućnost da se svaka obaveza u tom odnosu, makar na planu sekundarne, svede na određeni novčani iznos. Vid. B. Pajtić, u: B. Pajtić, S. Radovanović, A. Dudaš, *Obligaciono pravo*, Novi Sad 2018, 119.

njihovu sve izraženiju ekonomsku vrednost, Direktiva 2019/770 nastoji da obuhvati i ugovorne odnose u kojima se upravo lični podaci pojavljuju kao sredstvo razmene. Iako ih eksplicitno ne kvalifikuje kao protivčinidbu, zakonodavac ih tretira kao tržišno relevantnu vrednost, čime se omogućava primena zaštitnih mehanizama za potrošače predviđenih Direktivom 2019/770 i u takvim, netradicionalnim ugovornim odnosima.¹⁸ Međutim, takvu funkciju ličnih podataka svakako crpemo iz činjenice da je u pitanju sinalagmatičan (dvostranoobavezujući) ugovor.¹⁹ Potrošač je, dakle, u obavezi da za isporučeni digitalni sadržaj ili digitalnu uslugu, plati ugovorenu cenu ili dostavi lične podatke, ili se obaveže da će ih dostaviti, ili su ti podaci već dostavljeni.²⁰

Slično rešenje predviđeno je odredbama Nacrta Zakona o zaštiti potrošača (u daljem tekstu: Nacrt).²¹ Naime, u nastojanju da uskladi svoje propise sa pravom EU, naš zakonodavac predviđa, slično uzoru, da se odredbe Zakona o zaštiti potrošača primenjuju i na ugovore u kojima trgovac isporučuje ili se obavezuje da isporuči digitalni sadržaj ili digitalnu uslugu potrošaču, kao i na nosače podataka koji služe isključivo kao nosači digitalnog sadržaja, a potrošač dostavlja ili se obavezuje da dostavi lične podatke trgovcu, osim ako lične podatke koje dostavi potrošač trgovac obrađuje isključivo u svrhu isporuke digitalnog sadržaja ili digitalne usluge, ili ako trgovac ima obavezu pribavljanja ličnih podataka propisanu drugim propisima, a ne obrađuje ih u

18 Direktiva 2019/770, Preambula 24. Vid. S. Midorović, M. Sekulić, „A New Function of Personal Data in the Light of the Contract for the Supply of Digital Content and Digital Services“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 3/2019, 1158-1160, P. M. Schwartz, „Propety, Privacy, and Personal Data“, *Harvard Law Review* 7/2004, 2095-2116.

19 U odluci francuskog suda se ističe da sinalagmatičnost ugovora postoji ukoliko obe strane ostvaruju korist. Posebno se naglašava da ugovor o isporuci digitalnog sadržaja jeste onerozni ugovor, čak i kada potrošač ne plaća cenu za uslugu koju prima. Korist koju trgovac prima se ogleda u činjenici da trgovac prodaje lične podatke i podatke koji nisu lični drugim kompanijama, oglašivačima ili trgovcima i to one podatke koje potrošač besplatno deponuje prilikom registracije ili pretraživanja ili korišćenja digitalne usluge. Vid. J. Sénéchal, „Article 16(2) of the ‘Digital Content and Digital Services’ Directive on the Consequences of Termination of Contract, or the Difficult Articulation between Union Law on Consumer Contract and Union Law on the Protection of Personal Data“, u: *Data as Counter-Performance – Contract Law 2.0?* (eds. S. Lohsse, R. Schulze, D. Staudenmayer), *Münster Colloquia on EU Law and the Digital Economy V*, Baden-Baden 2020, 158.

20 Direktivom se ne reguliše pitanje da li bi neki drugi podaci mogli da budu predmet obaveze potrošača, koji nisu lični, a za koje ipak postoje pravila u vezi sa raskidom ugovora. Heterogena priroda takvih podataka ne dozvoljava da se, bar na opštem nivou, bilo koji akt izjašnjava o tome. Pitanje može da bude svedeno na tržišno: ukoliko podatak ima vrednost, njime će se raspolagati na određeni način. Međutim, ne sme se gubiti iz vida ni okolnost da podaci koji nastaju upotrebom digitalnog sadržaja ili digitalne usluge mogu biti i predmet zaštite nekim drugim pravima. Najčešće je reč o pravima intelektualne svojine. S tim u vezi, takvo raspolaganje bi moglo da bude predmet regulisanja prava kojima se takvi podaci štite. Dakle, ne može se pružiti jednoznačan odgovor. Uz to, čak i ako pitanje konkretizujemo, pitanje raspolaganja stvorenim informacijama jeste sporno. Jedan od razloga, primera radi, jeste nevažnost raspolaganja autorskim pravom nad svim budućim delima.

21 Nacrt Zakona o zaštiti potrošača (u daljem tekstu: Nacrt), <https://must.gov.rs/tekst/sr/385/javne-rasprave.php>, 10. septembar 2025.

druge svrhe.²² Premda navedena odredba predstavlja uvođenje nove paradigme u oblast pravnog prometa na digitalnom tržištu i u okviru našeg pravnog sistema, u Obrazloženju Nacrta za relevantni član je sadržana samo konstatacija da se izmene postojećeg pravnog okvira tiču preciziranja i bolje sistematizacije odredaba kojom se „obezbeđuje harmonizacija sa drugim zakonima i sprečava kolizija propisa.“²³ Ipak, čini se da će upravo novine koje Nacrt predviđa postaviti nove izazove za pravničku javnost.

3. UKRATKO O PREDMETU REGULISANJA DIREKTIVOM 2019/770

U cilju ujednačavanja pravila u pogledu tržišta digitalnog sadržaja i usluga, Direktivom se regulišu pitanja od značaja za uspostavljanje jedinstvenog tržišta, u okviru kojeg se zahteva visok nivo zaštite potrošača, ali i podsticaj konkurencije između trgovaca.²⁴ Shodno načelu supsidijarnosti i proporcionalnosti,²⁵ Direktiva sadrži odredbe koje se odnose na saobraznost digitalnog sadržaja i digitalne usluge, odgovornost trgovca i pravna sredstva koja potrošaču stoje na raspolaganju zbog nesaobraznosti digitalnog sadržaja ili usluge, sa posebnim akcentom na raskid ugovora zbog nesaobraznosti, obaveze trgovca u slučaju raskida, obaveze prodavca u slučaju raskida, rokovi i način na koje trgovac vraća plaćeno, pravila o izmeni digitalnog sadržaja ili digitalne usluge.

Direktivom se, dakle, ne dira u opšta pravila ugovornog prava država članica, kao što su pravila o zaključenju ugovora, pravnoj valjanosti, ništavosti ili dejstvu ugovora, uključujući posledice raskida ugovora u meri u kojoj oni nisu uređeni Direktivom, niti u pravila o naknadi štete.²⁶ Ovakav pristup ostavlja netaknutu slobodu ugovaranja koja dozvoljava da se subjektivnim pravima raspolaže u različitom obimu i na različite načine. Pored toga, Direktiva ne definiše ni pravnu prirodu ugovora o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga. Normativno opredeljenje u tom smislu izostaje ne samo zbog različitih kvalifikacija koje postoje unutar pravnih sistema država članica, već i zbog činjenice da je digitalna prestacija po svojoj prirodi hibridna. Stoga se ne prejudicira da li se ugovorima obuhvaćenim Direktivom daje karakter ugovora o prodaji, ugovora o pružanju usluga ili nekog drugog ugovornog tipa, već se njihovo pravno određenje prepušta nacionalnim pravnim sistemima.²⁷

22 Nacrt, čl. 4, st. 10.

23 Obrazloženje Nacrta Zakona o zaštiti potrošača, za čl. 4, dostupno na sajtu Ministarstva unutrašnje i spoljne trgovine Republike Srbije: <https://must.gov.rs/extfile/sr/14355/Obrazlozenje%20Nacrta%20zakona%20o%20zastiti%20potrosaca.pdf>, 18. Septembar 2025.

24 Direktiva 2019/770, Preambula, tačke 2 i 3.

25 R. D. Vukadinović, *Pravo Evropske unije*, Kragujevac 2006, 97-101.

26 Direktiva 2019/770, član 3, ad. 10.

27 Odredbe Direktive je nemački zakonodavac implementirao u opšti deo obligacionog prava BGB. Time se jasno ističe da ugovori o isporuci digitalnih proizvoda mogu imati različitu pravnu prirodu u zavisnosti od toga da li se digitalni proizvod prodaje, iznajmljuje

Dodatno, kada je ugovorom o isporuci digitalnog sadržaja ili usluge predviđeno da potrošač dostavlja ili se obavezuje da dostavi lične podatke, primenjuju se pravila sadržana u Uredbi 2016/679 (GDPR).²⁸

4. O RASKIDU KAO NAČINU PRESTANKA UGOVORA

Raskid ugovora predstavlja jedan od klasičnih i tradicionalno priznatih načina prestanka ugovorne obaveze. Načelo *pacta sunt servanda*, koje podrazumeva obaveznost ispunjenja ugovora, ima ključnu funkciju u očuvanju autonomije volje ugovornih strana i izgradnji međusobnog poverenja u pravni promet. Ipak, moguće je da nakon zaključenja ugovora nastupe okolnosti zbog kojih se može dovesti u pitanje svrha ispunjenja ugovorne obaveze, odnosno funkcija zbog koje je ugovor zaključen. U takvim situacijama, institut raskida ugovora omogućava pravno razrešenje narušenog ugovornog odnosa, u cilju zaštite pravičnosti i ravnoteže interesa ugovornih strana.

Do raskida ugovora može doći sporazumom strana, što zapravo predstavlja ugovor o prestanku ugovora, ili na zahtev jedne strane, koji se može istaći samo iz zakonski priznatih razloga za raskid ugovora.²⁹ Uz to, u potrošačkom pravu jednostrani raskid ugovora je dozvoljen u formi prava potrošača na odustanak od ugovora,³⁰ kada potrošač bez obrazloženja može da raskine ugovor sa trgovcem.³¹ Kada je pak reč o ugovorima sa trajnim izvršenjem prestacije, otkaz ugovora predstavlja dozvoljen način prestanka ugovornog odnosa, sa dejstvom *ex nunc*.

ili poklanja, a zamislivi su i mešoviti ugovori. M. Palević, „Implementacija Direktive o digitalnom sadržaju i digitalnim uslugama u Nemačkoj – prvi deo“, *Zbornik radova „Izazovi i otvorena pitanja Uslužnog prava“*, Tom I, Kragujevac 2024, str. 32, J. Klink-Straub, „Schuldrechtsreform 2.0 - Die neuen Regeln für Verträge über digitale Produkte“, *Jura Studium & Examen*, 1/2022., 2, <https://www.zeitschrift-jse.de/files/JSE-1-2022.pdf>, 12. avgust 2025, Fellner C., „Neue Regelungen für Verträge über digitale Inhalte und Dienstleistungen“, *Monatsschrift für Deutsches Recht* 16/2021, 976.

28 Direktiva 2019/770, čl. 3, ad. 8, čl. 16, st. 2, čl. 21, st. 2, tačka d.

29 Prema ZOO, jednostrani raskid ugovora moguć je u sledećim slučajevima: neispunjenje ugovorne obaveze (član 124. i dalje), bitno promenjene okolnosti (član 133.), otkaz ugovora zaključenog na neodređeno vreme, kao oblik prestanka trajnih ugovora, ostali zakonom propisani razlozi, kao što su odgovornost za materijalne nedostatke stvari (član 478. i dalje), delimična evikcija, ili nemogućnost ispunjenja za koju odgovara druga ugovorna strana.

30 Zakon o zaštiti potrošača, *Sl. glasnik RS*, 88/2021 od 11. 09. 2021, čl. 3, st. 1. Potrošač ima pravo da jednostrano odustane od ugovora zaključenog na daljinu ili izvan poslovnih prostorija trgovca, bez obrazloženja i bez obzira na to da li je ugovor izvršen. Vid. M. Karanić Mirić, *Obligaciono pravo*, Beograd 2024, 464.

31 Kada je reč o dejstvu odustanka, kako teorija tako i pozitivno pravo ga kvalifikuju kao jednostrani raskid *ex tunc*, što znači da se ugovor smatra raskinutim od samog početka, a svi pravni efekti koje je proizveo bivaju poništeni. Ipak, za razliku od raskida zbog neispunjenja ugovora, zakon izričito predviđa da odustanak potrošača ne sme da proizvede nikakve troškove po njega. Time se dodatno ističe njegova zaštitna funkcija i preventivna uloga u savremenom pravu zaštite potrošača. M. Karanić Mirić, 462-465.

Prema opštem pravilu obligacionog prava, raskid ugovora ima retroaktivno dejstvo, odnosno *ex tunc*. To znači da se ugovorne strane vraćaju u ono imovinsko stanje koje je postojalo pre zaključenja ugovora. Ovo pravilo nalazi svoje pravno i logičko opravdanje u činjenici da raskidom prestaje ne samo obaveza budućeg ispunjenja, već i pravni osnov za zadržavanje onoga što je već ispunjeno. Kao neposredna posledica toga javlja se obaveza uzajamnog vraćanja izvršenih davanja (*restitutio in integrum*).³²

Zakon o obligacionim odnosima (ZOO) izričito propisuje da ugovorne strane, osim vraćanja primljenog, duguju i naknadu koristi koje su u međuvremenu ostvarile.³³ Kada se radi o novčanom davanju, naknada se izražava u vidu zakonske zatezne kamate, dok se kod nenovčanih davanja vrednost koristi procenjuje u skladu sa pravilima o sticanju bez pravnog osnova.

Od načela retroaktivnosti postoje određeni izuzeci. Ugovori sa trajnim obavezama (ugovori o trajnoj prestaciji), kao i ugovori kod kojih su obaveze ugovornih strana deljive, po svojoj prirodi ne podležu retroaktivnom dejstvu raskida. U tim slučajevima, dejstvo raskida ograničeno je isključivo na buduće obaveze, te raskid proizvodi pravne posledice *ex nunc*.³⁴

Kada je reč o ugovorima koji za predmet imaju informaciju, koja je i u osnovi ugovora o isporuci digitalnog sadržaja ili usluge, pitanje restitucije postaje složenije, budući da se u tim slučajevima restitucija najčešće ne može u potpunosti ostvariti. Domaći zakonodavac je u relevantnim propisima izričito predvideo da se kod ugovora sa uzastopnim ispunjenjima pravno dejstvo raskida odnosi samo na buduće obaveze, što potvrđuje primenu načela *ex nunc* dejstvo u izuzetnim slučajevima.³⁵

5. O RASKIDU UGOVORA O ISPORUCI DIGITALNOG SADRŽAJA I DIGITALNE USLUGE I RESTITUCIJI PREMA DIREKTIVI 2019/770

Direktivom 2019/770 se odstupa od uobičajene dihotomije između *ex tunc* i *ex nunc* dejstva, već se za relevantan trenutak u pogledu restitucije utvrđuje vreme nastanka nedostatka zbog kojeg se ugovor raskida.³⁶

U pogledu samog raskida, predmet regulisanja Direktivom jeste isključivo raskid kao pravo potrošača u slučaju da trgovac ne ispunjava svoju obavezu ili je ispunjenje neuredno, odnosno kada primljeni sadržaj ili usluga nisu saobrazni. Direktivom se uređuju pitanja koja se odnose na uslove pod kojima ugovor može raskinuti, vremenski okvir raskida ugovora od strane potrošača, kao i restituciju.

32 B. Pajtić, S. Radovanović, A. Dudaš, 373.

33 ZOO, čl. 132, st. 4.

34 B. Pajtić, S. Radovanović, A. Dudaš, 374.

35 ZOO, čl. 129.

36 K. Lutman, 887.

Kada je protivčinidba potrošača izražena u novcu, pravila restitucije u meri u kojoj su obuhvaćena Direktivom ne odstupaju značajno od restitutivnih pravila opšteg ugovornog prava. Tako, trgovac je dužan da potrošaču naknadi sve iznose koje je platio na osnovu raskinutog ugovora. Ukoliko potrošač raskida ugovor kojim je bilo predviđeno da se isporuka digitalnog sadržaja ili digitalne usluge vrši tokom određenog vremenskog perioda, a raskidu ugovora je prethodio period saobraznog ispunjavanja obaveze trgovca, potrošač može da ostvari naknadu plaćene cene koja je srazmerna ceni koju je plaćao za vreme kada je digitalni sadržaj, odnosno usluga bili nesaobrazni, kao i svaki deo cene koji je potrošač platio unapred za bilo koji period ugovora koji bi preostao da ugovor nije raskinut³⁷ (jer ni usluga nije pružena).

Trgovac je dužan da se uzdrži od korišćenja svakog sadržaja koji ne podrazumeva podatke o ličnosti, a koji je potrošač stvorio ili pružio trgovcu pri korišćenju digitalnog sadržaja ili digitalne usluge. Na zahtev potrošača, trgovac besplatno i u razumnom roku stavlja na raspolaganje potrošaču sadržaj koji ne podrazumeva lične podatke, u formatu koji je čitljiv. Ukoliko takav sadržaj nije koristan izvan korišćenja digitalnog sadržaja ili usluge, ili se odnosi samo na aktivnost potrošača pri korišćenju sadržaja ili usluge, ili je trgovac objedinio takav sadržaj sa drugim podacima i nije ga moguće razdvojiti ili bi takvo razdvajanje iziskivalo dodatne napore, trgovac nema obavezu uzdržavanja od korišćenja. Isto važi i za slučaj da je sadržaj proizveden zajedno sa drugim licima, koji nastavljaju da ga upotrebljavaju,³⁸ odnosno koriste digitalnu uslugu ili sadržaj.

Kada je reč o podacima o ličnosti koje potrošač dostavlja ili se obavezuje da će dostaviti na ime obaveze iz ugovora o isporuci digitalnog sadržaja ili usluge, Direktivom se predviđa dužnost trgovca da se pridržava primenljivih obaveza iz GDPR.³⁹

Dakle, obaveze trgovca povodom raskida ugovora od strane potrošača jesu povraćaj svih uplaćenih novčanih iznosa, postupanje u skladu sa GDPR-om u pogledu podataka o ličnosti potrošača (što bi *per se* trebalo da se podrazumeva) i uzdržavanje od upotrebe svih podataka koji su generisani od samog potrošača, a koji nemaju karakter ličnih.⁴⁰

Ono što je posebno značajno tiče se okolnosti da se ove odredbe primenjuju samo onda kada iz izričito propisanih razloga potrošač raskida ugovor. Ukoliko to čini trgovac, njegove obaveze će zavisiti od načina na koji su nacionalna zakonodavstva uredila to pitanje, a posebno od okolnosti da li se direktiva implementira u formi zakona koji se odnose na posebnu zaštitu potrošača ili se implementira kroz opšta pravila ugovornog prava.⁴¹

37 Direktiva 2019/770, čl. 16, st. 1.

38 Direktiva 2019/770, čl. 16, st. 3.

39 Direktiva 2019/770, čl. 16, st. 2.

40 K. Sein, G. Spindler. „The New Directive on Contracts for the Supply of Digital Content and Digital Services - Scope of Application and Trader's Obligation to Supply - Part 2.“ *European Review of Contract Law* 4/2019, 379.

41 U nemačkom pravu, pravila sadržana u Direktivi 2019/770 su implementirana kroz ismene BGB. Vid. A. Metzger, „Verträge über digitale Inhalte und digitale Dienstleistungen: Neuer BGB-Vertragstyp oder punktuelle Reform?“ *Juristen Zeitung* 12/2019, 577-580, L.

Dok pitanje restitucije isplaćenih novčanih naknada za isporučeni digitalni sadržaj ili digitalnu uslugu, kao i postupanja shodno pravilima zaštite podataka o ličnosti (a posebno imajući u vidu obavezujući karakter GDPR-a) u velikoj meri odgovaraju već postojećim pravilima o restituciji u nacionalnim zakonodavstvima, odnosno procesuiranju podataka o ličnosti, pravila o postupanju sa podacima koji nisu lični, a koji su generisani od strane potrošača su istinski nova i nužna. Poseban izazov predstavlja okolnost da podatke prema kojima se primenjuju različiti režimi nije uvek lako jasno razgraničiti, a to svakako predstavlja prethodno pitanje u postupku restitucije.

6. PODACI KAO PREDMET RESTITUCIJE

6.1. Restitucija podataka koji nisu lični podaci potrošača

Pojmovnim određenjem ugovora o isporuci digitalnog sadržaja ili usluge jasno proizlazi da predmet ugovorne prestacije potrošača može da bude novčani iznos, odnosno cena za pruženi sadržaj ili uslugu, ili dostavljanje ličnih podataka. Kada se ugovor raskine, obaveza trgovca u pogledu restitucije primljenog proširuje se i na podatke koji nisu obuhvaćeni inicijalnom saglasnošću volja trgovca i potrošača pri zaključenju ugovora. Reč je o podacima koji nisu dati na ime ispunjenja ugovora. Štaviše, u najvećem obimu ti podaci nisu ni postojali kada je ugovor zaključen, već su rezultat potrošačeve upotrebe isporučenog digitalnog sadržaja ili usluge. U pitanju je zapravo sadržaj generisan od strane potrošača (*user generated content*). Imajući u vidu da je u najvećoj meri protok digitalnog sadržaja i usluga koncentrisan na Internetu, normativno uređenje pravne sudbine sadržaja generisanog od strane korisnika na evropskom nivou predstavlja značajan iskorak ka uspostavljanju poverenja u internetski saobraćaj. Naime, potrošački ugovori o isporuci digitalnog sadržaja i, češće, digitalne usluge, pretežnim delom se odnose na korišćenje različitih servisa u svakodnevnoj komunikaciji. U vidu se prvenstveno imaju rasprostranjene društvene mreže (npr. *Facebook*, *Instagram*, *X*), različiti kanali komunikacije (*WhatsApp*, npr.), platforme za deljenje sadržaja (kao što je *YouTube*), ali i uobičajene usluge skladištenja u oblaku (*cloud computing services*). Ne zanemarujući okolnost da digitalni podaci koji su generisani od strane potrošača mogu da budu i predmet zaštite drugim pravom (najčešće autorskim)⁴², na ovom mestu nam je važno da ukažemo na eventualne efekte normativnog uređenja obaveze trgovca u odnosu na podatke koji nisu lični.

Mischau, „Daten als „Gegenleistung“ im neuen Verbrauchervertragsrecht“, *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht* 2/2020, 359-361. Hrvatski zakonodavac je 2022. doneo poseban Zakon o određenim aspektima ugovora o isporuci digitalnog sadržaja i digitalne usluge. Vid. E. Mišćenić, L. Ileković, „Novo uređenje isporuke digitalnog sadržaja i digitalnih usluga u hrvatskom potrošačkom pravu“, *Harmonius* 2024, 198-201. Slovenija pak ovo pitanje obuhvata zakonom kojim je uređena zaštita potrošača. Vid. J. Renko, „Nova uređitev potrošnikovih pravic v primeru dobave digitalnih vsebin in storitev“, *Pravni letopis* 2022, 163, 164. Za uporednopravni pregled vid. A. de Franceschi, R. Schulze, *Harmonizing Digital Contract Law*, Baden-Baden, München, Oxford 2023.

42 S. Radovanović, „Autorsko pravo i „Fejsbuk“, s posebnim osvrtom na pravo Srbije“, *Intelektualna svojina i Internet* (2016), Beograd 2016, 145-148.

Prema opštim uslovima poslovanja sa krajnjim korisnicima (*End User License*), ugovori koje potrošači zaključuju sa provajderima digitalnih usluga najčešće sadrže odredbe o neisključivoj dozvoli (licenci) koju potrošač daje trgovcu za diseminaciju sadržaja koje on postavlja, kreira ili deli sa drugim korisnicima. Time se štiti položaj trgovca u pogledu protoka informacija i korišćenja generisanog sadržaja. Međutim, uspostavljanjem obaveze uzdržavanja od korišćenja takvim podacima nakon raskida ugovora od strane potrošača, domašaj odredbi korisničkih licenci postaje upitan, posebno u onim slučajevima kada su potrošači dali isključive dozvole za korišćenje generisanog sadržaja. U literaturi se ističe da bi takve situacije trebalo sagledati kroz prizmu uravnoteženja interesa, te vrednovati razumna očekivanja potrošača.⁴³

Za slučaj kada je raskinut ugovor o isporuci digitalnog sadržaja i digitalne usluge na koji se primenjuje Direktiva 2019/770, trgovac ima obavezu da se uzdrži od korišćenja sadržaja koji ne podrazumeva lične podatke, a koji je potrošač pružio ili stvorio pri korišćenju digitalnog sadržaja ili digitalne usluge koje isporučuje trgovac, osim kada je takav sadržaj koristan izvan konteksta digitalnog sadržaja ili digitalne usluge koje isporučuje trgovac, ili se takav sadržaj odnosi samo na aktivnost potrošača pri korišćenju digitalnog sadržaja ili digitalne usluge koje isporučuje trgovac, kada je trgovac objedinio takav sadržaj s drugim podacima i ne može ga od njih razdvojiti ili bi to razdvajanje zahtevalo nerazumne napore, ili su takav sadržaj zajednički proizveli potrošač i druga lica, a nadalje ga mogu upotrebljavati drugi potrošači. Osim toga, trgovac je u obavezi da takav sadržaj stavi na raspolaganje potrošaču, na njegov zahtev, a potrošač ima pravo da taj digitalni sadržaj preuzme besplatno, bez ometanja od strane trgovca, u razumnom roku i u čitljivom formatu, koji se uobičajeno upotrebljava.⁴⁴ Dakle, kada je ugovor o isporuci digitalnog sadržaja ili usluge raskinut iz razloga koje predviđa Direktiva, trgovac ima tri ključne obaveze u pogledu podataka koji se ne smatraju podacima o ličnosti: da se uzdrži od korišćenja, da omogući raspolaganje potrošaču i da mu dozvoli preuzimanje podataka. Razumljivo, potrošač ima zahteve koji su u korelaciji sa obavezama trgovca i u tom smislu restitucija u najvećoj meri odgovara tradicionalnom poimanju „povraćaja datog“. Zahtevi potrošača usmereni su isključivo prema trgovcu, čime se naglašava *inter partes* odnos povodom generisanog sadržaja.

43 Primera radi, razumno očekivanje potrošača usluge *cloud computing*-a jeste da mu se omogući da pristupi podacima i da ih preuzme u bilo kom momentu. Kada je reč o društvenim mrežama, onemogućavanje potrošača da samostalno ili posredno prenosi svoje podatke predstavlja svojevrsno „zarobljavanje“ tržišta, što bi moglo biti sankcionisano u skladu sa pravom konkurencije. Vid. S. Cámara Lapuente, “Termination of the Contract for the Supply of Digital Content and Services, and Availability of Data: Rights of Retrieval, Portability and Erasure in EU Law and Practice”, u: *Data as Counter-Performance – Contract Law 2.0?* (eds. S. Lohsse, R. Schulze, D. Staudenmayer), Münster Colloquia on EU Law and the Digital Economy V, Baden-Baden 2020, 172. S. Radovanović, „Obim dozvoljenog umnožavanja računarskog programa kod ugovora o licenci“, *Analiti Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1/2013, 190-195.

44 Direktiva 2019/770, čl. 16, st. 3-5.

6.2. Restitucija podataka o ličnosti

U periodu intenziviranja aktivnosti Evropske unije u pravcu normativnog uređenja digitalnog tržišta, pitanje zaštite podataka o ličnosti zauzima naročito mesto, posebno kada se ima u vidu brzina i količina informacija koje se razmenjuju u digitalnoj formi, kao i način na koji se one razmenjuju, što ih čini posebno ranjivim. Iz tih razloga, GDPR predstavlja jedan od značajnijih akata novijeg datuma. Ovakvu relevantnost ne crpe samo iz okolnosti da predstavlja obavezujući pravni akt na nivou celokupne Evropske unije⁴⁵, već i iz okolnosti da se poslovanje danas mora uskladiti sa pravilima o zaštiti podataka o ličnosti. U tom smislu, upućujuća odredba sadržana u Direktivi 2019/770 ne donosi ništa novo. Ipak, samo upućivanje na primenu odredaba GDPR-a (i to onih koje se smatraju relevantnim za pravne odnose koji nastaju povodom raskida ugovora), otvara niz pitanja koje proizlaze upravo iz prirode prava na zaštitu podataka o ličnosti, ali i iz cilja koji se želeo postići GDPR-om.⁴⁶

GDPR ima dvojaku funkciju. S jedne strane, uspostavljanjem jedinstvenog sistema zaštite podataka o ličnosti evropski zakonodavac jasno afirmiše potrebu očuvanja fundamentalnih ljudskih prava u digitalnom okruženju. S druge strane, odredbama GDPR-a se istovremeno nudi pravni okvir za potrebu digitalnog tržišta na kojem je protok podataka o ličnosti često sastavni deo poslovne saradnje među učesnicima. Dakle, GDPR jedno *erga omnes* pravo štiti u tržišnim tokovima, istovremeno omogućujući da se predmet zaštite, odnosno podaci o ličnosti, prenose među subjektima. Ovaj ambiciozan cilj koji nameće digitalno društvo ostvaruje se propisivanjem strogih uslova za prikupljanje i obradu ličnih podataka, ali i ustanovljavanjem niza obaveza subjekta koji podatke prikuplja i obrađuje. To nikako ne znači da GDPR ima u vidu ugovorne odnose, iako se za obradu i prikupljanje podataka zahteva saglasnost fizičkog lica. Data saglasnost, zapravo predstavlja pravno relevantnu činjenicu iz koje ne nastaje ugovorni odnos, već ona predstavlja osnov isključenja odgovornosti,⁴⁷ svojevrsni *pactum de non petendo*.⁴⁸ Sledstveno,

45 Naš Zakon o zaštiti podataka o ličnosti takođe je pisan pod uticajem GDPR-a.

46 Suštinski, bilo koji podatak o ličnosti koji se odnosi na posebnu karakteristiku fizičkog lica (ime i prezime, podaci iz ličnih dokumenata, članstvo u određenim organizacijama, brojevi telefona, mejl adrese) na osnovu kojeg je određeno ili se može odrediti o kom fizičkom licu je reč, predstavlja podatak o ličnosti koji je zakonom zaštićen. Ukoliko se ovo određenje sagleda u širem kontekstu, podatak o ličnosti nije ništa drugo do opredmećeni deo čovekove ličnosti, kojoj se u pravnoj sferi pridaje posebna pažnja. Tako, čovekova ličnost *per se* predstavlja predmet zaštite i normama javnog prava (ustavnog, upravnog, krivičnog) i normama privatnog prava. S. Andonović, D. Prlja, *Osnovi prava zaštite podataka o ličnosti*, Beograd 2020, 17. N. Mišćević, S. Savčić, "Podaci o ličnosti kao predmet ugovora o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga – pojedini aspekti", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 2/2025, 578–580.

47 Upor. S. Savčić, „Odgovornost internet posrednika prema Direktivi 2019/790: osvrt na pribavljanje saglasnosti kao uslov isključenja odgovornosti“, *Intelektualna svojina i Internet*, Zbornik VI, Beograd 2022, 38–41.

48 *Pactum de non petendo* (dogovor o nenapadanju) predstavlja institut nemačkog prava, procesni ugovor, kojim se lice obavezuje da će tolerisati određena činjenja druge strane. Iako naše pravo ne poznaje ovaj institut, takav karakter se često pridaje dozvolama koje autor daje u pogledu vršenja ličnih pravnih ovlašćenja ili u pogledu neisključivog ustupanja, bu-

odredbe GDPR-a nemaju restitutivni karakter, zbog čega i pitanje njihove primenljivosti zahteva naročitu pažnju. Uspostavljanje *status quo ante contractum* ne može da bude zasnovano na tradicionalnom povraćaju datog,⁴⁹ imajući u vidu okolnost da je predmet ugovora, pa time i resititucije, informacija koja je obuhvaćena sferom saznanja i podobna za dalje saopštavanje, odnosno protok. Uz to, imajući u vidu da su podaci o ličnosti ništa drugo do emanacije čovekove ličnosti, neopravdano je očekivati da će pravila usmerena na zaštitu osnovnih prava čoveka biti u celini podobna da razreše sporni ugovorni odnos. Dakle, ne sme se gubiti iz vida činjenica da ova dva evropska akta regulišu različite pravne odnose. S tim razlogom, neskromno je očekivanje da će GDPR na koji Direktiva 2019/770 upućuje, ponuditi idealno rešenje pravne sudbine podataka koji su bili deo prestacije raskinutog ugovora.

Direktiva uređuje ugovorne odnose između potrošača i trgovca, povodom isporuke digitalnog sadržaja ili usluge, u kojoj se može preuzeti obaveza dostavljanja podataka. GDPR, s druge strane, postavlja standarde u postupanju prilikom prikupljanja ili obrade podataka o ličnosti.⁵⁰ Dakle, ugovor ili, konkretno saglasnost za zaključenje ugovora i saglasnost (pristanak) za prikupljanje i obradu podataka su dva različita i potpuno odvojena instituta.⁵¹ Ipak, u literaturi se ističe da raskid ugovora o isporuci digitalnog sadržaja ili usluge implicira povlačenje saglasnosti za prikupljanje i obradu podataka,⁵² zbog čega se shodno primenjuju odnosne odredbe GDPR-a. Međutim, između logike ugovornog prava i restitucije, s jedne strane, i povlačenja pristanka za obradu podataka, s druge strane, postoje značajne razlike.

Pristanak lica na koje se podaci odnose predstavlja uslov zakonitog prikupljanja i obrade podataka, onda kada se podaci prikupljaju i obrađuju na osnovu takvog pristanka.⁵³ S tim u vezi, povlačenje pristanka nema retro-

dući da dozvole ne predstavljaju akt konstitutivnog prometa, koje bi mogle nekog učiniti titularom ovlašćenja. Vid. S. Radovanović, *Ugovor o licenci softvera*, Beograd 2012, 65-68.

49 K. Lutman, 887, 888. Suštinski, obaveza „vraćanja“ se svodi na zabranu korišćenja podataka i zabranu deljenja podataka trećim licima.

50 M. Schmidt-Kessel, „Right to Withdraw Consent to Data Processing – The Effect on the Contract“, u: *Data as Counter-Performance – Contract Law 2.0?* (eds. S. Lohsse, R. Schulze, D. Staudenmayer), Münster Colloquia on EU Law and the Digital Economy V, Baden-Baden 2020, 130.

51 Do takvog zaključka se dolazi već jezičkim tumačenjem pojedinih odredaba GDPR-a. Tako, prema čl. 6, st. 1, b, obrada podataka o ličnosti je zakonita samo ako i u onoj meri u kojoj je, između ostalih slučajeva, obrada nužna za ispunjenje ugovora u kojem je lice na koje se podaci odnose, jedna od ugovornih strana ili kako bi se preduzele radnje na zahtev tog lica pre zaključenja ugovora. Ili, prema čl. 7, st. 4, kada se procenjuje da li je saglasnost data dobrovoljno, u najvećoj mogućoj meri se uzima u obzir da li je, između ostalog, izvršenje ugovora, uključujući i pružanje usluge, uslovljeno saglasnošću za obradu podataka o ličnosti koji nisu nužni za izvršenje tog ugovora. U tom smislu, videti još i odredbe čl. 9, st. 2, h, čl. 7, st. 2, čl. 8. U literaturi se o tome izričito izjašnjavaju: M. S. Kessel, 131, A. Metzger, „Dienst gegen Daten: Ein Synallagmatischer Vertrag“, *Archiv für die civilistische Praxis* 6/2016, 822-826, L. Specht, „Daten als Gegenleistung – Verlangt die Digitalisierung nach einem neuen Vertragstypus?“ *Juristen Zeitung*, 15/2017, 763, 765.

52 M. Loosen, *Die Rückabwicklung des Vertrages Daten gegen Leistung*, Tectum Verlag, 2022, 210.

53 GDPR, čl. 6, st. 1, točka a.

aktivno dejstvo, te ne utiče na zakonitost obrade koja je izvršena na osnovu pristanka pre povlačenja pristanka.⁵⁴ Zakonitost obrade može, međutim, postojati i u drugim slučajevima koji su nezavisni od volje lica čiji se podaci obrađuju. Tako, ostavljajući po strani obrade koje se vrše u cilju ispunjavanja zakonskih obaveza rukovaoca ili radi zadovoljavanja nekog javnog interesa,⁵⁵ zakonitom se smatra obrada koja je potrebna radi izvršenja ugovora u kojem je lice na koje se podaci odnose ugovorna strana ili radi preduzimanja mera na zahtev lica na koje se odnose podaci pre zaključenja ugovora.⁵⁶ Isto tako, zakonitom se smatra i ona obrada koja je potrebna zbog legitimnih interesa čijem ostvarenju teži rukovalac ili treće lice, osim kada nad tim interesima preovlađuju interesi osnovnih prava i sloboda lica na koje se podaci odnose koji zahtevaju zaštitu podataka o ličnosti, posebno ako je lice na koje se podaci odnose dete.⁵⁷

Pristanak odnosno saglasnost, dakle, nije u svim slučajevima uslov zakonite obrade, niti je uslov punovažnosti ugovora o isporuci digitalnog sadržaja ili usluge kojom se na strani potrošača nalazi obaveza dostavljanja podataka o ličnosti ili su ti podaci već dostavljeni. Ipak, okolnost da je potrošač raskinuo ugovor kojim se obavezao da svoje podatke učini dostupnim, odnosno da se podaci obrađuju, legitimno je pretpostaviti da se dalje prikupljanje ili obrada ličnih podataka mora podvesti pod kontrolu potrošača čiji su podaci obrađivani, čak i onda kada njegova saglasnost nije bila nužna za prikupljanje podataka. S tim u vezi, GDPR propisuje niz ovlašćenja koja zapravo čine korpus subjektivnog prava na zaštitu podataka o ličnosti.⁵⁸

U teoriji se najčešće tri takva ovlašćenja dovode u neposrednu vezu sa pitanjem pravnih posledica raskida ugovora o isporuci digitalnog sadržaja ili usluge. Reč je o pravu lica na koje se podaci odnose da pristupi tim podacima (čl. 15), o pravu na brisanje podataka (pravu na zaborav) (čl. 17) i o pravu na prenosivost podataka (čl. 20).⁵⁹

Pravo na pristup informacijama podrazumeva pravo lica na koje se podaci odnose da dobiju od rukovaoca potvrdu o tome da li se obrađuju njegovi podaci o ličnosti i, ako se takvi podaci obrađuju, ima pravo pristupa podacima i informacijama o samoj obradi, a koje se tiču svrhe obrade, kao i lica kojima su podaci otkriveni ili će biti otkriveni, vremenu čuvanja podataka, mehanizmima zaštite prava u vezi sa obradom podataka, kao i druge informacije koje su relevantne za sam postupak obrade. Lice na koje se odnose podaci može zahtevati da mu se dostave kopije podataka o ličnosti koji se obrađuju,

54 GDPR, čl. 7, st. 4.

55 GDPR, čl. 6, st. 1, tačke c, d, e.

56 GDPR, čl. 6, st. 1, tačka b.

57 GDPR, čl. 6, st. 1, tačka f.

58 Lice na koje se podaci odnose ima pravo na pristup podacima (čl. 15), pravo na ispravku (čl. 16), pravo na brisanje (čl. 17), pravo na ograničavanje obrade (čl. 18), pravo na obaveštavanje ispravci ili brisanju podataka ili ograničavanju obrade (čl. 19), pravo na prenosivost podataka (čl. 20), pravo na prigovor (čl. 21), pravo u vezi sa donošenjem automatizovanih pojedinačnih odluka, uključujući i profilisanje (čl. 22).

59 S. Cámara Lapuente, 167.

pri čemu je samo prva kopija besplatna. Premda ovo ovlašćenje ne stoji u neposrednoj vezi sa neposrednim upravljanjem prikupljenim podacima od strane potrošača, ostvarivanje pristupa u smislu koji je odnosnom odredbom dat pravu na pristup predstavlja nužan uslov za dalje uspostavljanje stanja koje potrošač iz raskinutog ugovora priželjkuje.

Zahtev koji konkretno dovodi do uspostavljanja stanja u kojem podaci više ne mogu biti dostupni jeste zahtev za brisanje podataka („pravo na zaborav“). Lice na koje se podaci odnose ima pravo da mu rukovalac bez nepotrebnog odlaganja omogući brisanje podataka o ličnosti, između ostalog, ako podaci više nisu neophodni za svrhe u koje su prikupljeni ili na drugi način obrađeni ili je lice na koje se podaci odnos povuklo svoj pristanak na kojem je bila zasnovana obrada, ako ne postoji druga pravna osnova za obradu. Imajući u vidu da je veliki broj ugovora o isporuci digitalnih usluga se zaključuje upravo radi protoka informacija a time mogu biti obuhvaćeni i podaci o ličnosti (npr. društvene mreže), za rukovaoca važe dodatne obaveze koje nastaju upravo zbog toga što su podaci učinjeni javnim. Tada je rukovalac u obavezi da te podatke o ličnosti obriše. Ova obaveza je ograničena uslovom dostupne tehnologije i troškova sprovođenja, zbog čega se zapravo svodi na to da rukovalac preduzme razumne mere, uključujući i one tehničke prirode, da obavesti rukovaoca podataka koji obrađuju podatke o ličnosti da je lice na koje se podaci odnose zatražilo od tih rukovalaca podataka da obrišu sve linkove do njih ili kopiju ili rekonstrukciju tih podataka o ličnosti.

S obzirom na to da je protok podataka, pa i onih ličnih, cilj ugovora o isporuci digitalnog sadržaja ili usluge, razumljivo je da se predmetni podaci u toku trajanja ugovora mogu nebrojeno puta umnožavati, zbog čega se i uloga rukovaoca podacima multiplicira, pri čemu sam trgovac kao rukovalac podacima ne mora nužno da ima saznanja o kretanju informacija. S aspekta raskinutog ugovora o isporuci digitalnog sadržaja i usluge, zahtev potrošača usmeren prema trgovcu se suštinski svodi na razumnu meru. To znači da je trgovac u obavezi da obavesti one subjekte kojima je neposredno dostavio podatke o ličnosti potrošača.⁶⁰ Pri tom, ova obaveza ne nastupa *ipso facto* raskidom ugovora, već pretpostavlja izričit zahtev potrošača.⁶¹ Zahtev, imajući u vidu *erga omnes* dejstvo prava zaštite podataka o ličnosti, potrošač može usmeriti ne samo prema trgovcu iz ugovora koji je raskinut, već prema bilo kom subjektu koji ima status rukovaoca. Razlog tome svakako leži u činjenici da prava lica na zaštitu ličnih podataka postoje nezavisno od prava na restituciju u smislu raskinutog ugovornog odnosa.

Pozicija potrošača nakon raskida ugovora o isporuci digitalnog sadržaja ili digitalne usluge može se uspostaviti i shodnom primenom odredaba o pravu na prenosivost podataka. Naime, ukoliko se obrada vrši automatski, a zasnovana je na pristanku lica na koje se podaci odnose ili je obrada potrebna radi izvršenja ugovora, u kojem je lice na koje se podaci odnose ugovorna strana (a koji je raskinut) ili radi preduzimanja mera na zahtev lica na koje se

60 K. Lutman, 890.

61 *Ibid.*

podaci odnose pre zaključenja ugovora, potrošač ima pravo da primi podatke o ličnosti koji se odnose na njega, a koje je dostavio u strukturiranom, uobičajenom i mašinski čitljivom formatu. Uz to, potrošač ima pravo da prenosi te podatke drugom rukovaocu, može zahtevati i neposredni prenos između rukovaoca, odnosno između trgovca sa kojim je ugovor raskinut i drugog trgovca, sa kojim potrošač možda želi da zaključi ugovor ili ga je već zaključio. Međutim, potrošač ne može vršiti svoje pravo na prenosivost podataka o ličnosti ukoliko bi se takvim prenosom uticalo na prava i slobode drugih.

Da zaključimo: dok u pogledu ugovora na osnovu kojih se isporučuje digitalni sadržaj ili digitalna usluga za određeni novčani iznos Direktiva 2019/770 sadrži jasna pravila „povraćaja datog“, odnosno restitucije, za slučaj kada se potrošač obavezuje da dostavi lične podatke ili ih je već dostavio, ali pristaje da se trgovac njima koristi, upućujuća odredba ne doprinosi mnogo rešavanju spornih pitanja, posebno onih koji se tiču primene opštih pravila da se prilikom raskida ugovora vraća ono što se primilo na ime ispunjenja prestacije.

Štaviše, imajući u vidu da se pravo zaštite podataka o ličnosti primenjuje nezavisno od bilo kakvog ugovornog odnosa, da to pravo postoji potpuno samostalno, postavlja se pitanje da li bi isti rezultat bio i u odsustvu ove upućujuće odredbe.

U teoriji se ističe da dovođenje u vezu prava na restituciju povodom raskida ugovora i primene odredaba o zaštiti podataka o ličnosti može imati značaja za tumačenje zakonitosti obrade podataka. Naime, saglasnost odnosno pristanak lica na koje se podaci odnose nije uvek neophodan uslov za zaključenje ugovora o isporuci digitalnog sadržaja ili usluge, budući da se obrada ličnih podataka može zasnivati upravo na izvršenju ugovora kao samostalnom pravnom osnovu. Međutim, u slučaju da je ugovorena protivprestacija izražena u ličnim podacima koji su trgovcu dostupni i pre zaključenja ugovora, ili se za njihovu obradu ne zahteva pristanak potrošača, raskid ugovora od strane potrošača oduzima svojstvo zakonitosti ili legitimnog interesa svakoj daljoj obradi podataka od strane trgovca.⁶²

7. RESTITUCIJA NAKON RASKIDA UGOVORA O ISPORUCI DIGITALNOG SADRŽAJA I USLUGE PREMA SRPSKOM PRAVU

Važeće pravo u Republici Srbiji ne sadrži odredbe kojima se *lex specialis* regulišu ugovori o isporuci digitalnog sadržaja i digitalne usluge. Sledstveno, na sva pitanja koja su predstavljena u prethodnom delu rada primenjuju se odredbe Zakona o obligacionim odnosima, odnosno Zakona o zaštiti potrošača. Ipak, imajući u vidu da je nedavno završena javna rasprava o Nacrtu Zakona o zaštiti potrošača, smatramo relevantnim da se osvrnemo upravo na relevantne odredbe Nacrta, koje će, po svemu sudeći, postati deo pravnog

62 M. Schmidt-Kessel, 142.

sistema, a posebno pravni okvir zaštite potrošača na tržištu digitalnog sadržaja i digitalnih usluga.

Istovetno Direktivi 2019/770, Nacrtom je predviđena primena posebnih pravila o zaštiti potrošača digitalnog sadržaja ili usluge i onda kada za isporučeni digitalni sadržaj ili uslugu potrošač dostavlja podatke ili se obavezuje da će ih dostaviti, osim ako lične podatke koje dostavi potrošač trgovac obrađuje isključivo u svrhu isporuke digitalnog sadržaja ili digitalne usluge, ili ako trgovac ima obavezu pribavljanja ličnih podataka propisanu drugim propisima, a ne obrađuje ih u druge svrhe.⁶³

Prema odredbama Nacrta, raskid ugovora povlači identične pravne posledice koje su propisane Direktivom 2019/770. To znači da je trgovac dužan da izvrši povraćaj uplata koje je primio od potrošača; podaci koji su generisani od strane potrošača, a nisu lični podaci, ne smeju dalje da se koriste (uz dodatne obaveze u pogledu raspolaganja tim podacima), a podaci o ličnosti ostaju izvan regulativnog okvira predloženog zakonskog teksta, već se „prilikom obrade podataka o ličnosti potrošača“ upućuje na primenu zakona kojim se uređuje zaštita podataka o ličnosti.⁶⁴

Pri tom, iako u rezultatu ne postoji značajna razlika, čini se da naš zakonodavac izbegava, u terminološkom smislu, da odredbama odnosnog zakona o zaštiti podataka o ličnosti, makar i u shodnoj primeni, dodeli restitutivnu funkciju. Drugim rečima, zakonodavac prepoznaje da se pitanje pravnih posledica neposredno svodi na obradu podataka, čime ne ograničava upućivanjem samo na odredbe koje bi bile primenljive za slučaj potrebne restitucije ličnih podataka. Očuvanjem jezičke doslednosti zadržana je i normativna distanciranost od kvalifikacije obaveze dostavljanja ličnih podataka trgovcu, po osnovu ugovora o isporuci digitalnog sadržaja ili usluge.

8. ZAKLJUČAK

Donošenje Direktive 2019/770 imalo je za cilj usklađivanje ugovornih pravila na jedinstvenom digitalnom tržištu, radi pružanja pravnog okvira rastućoj elektronskoj trgovini. Kada je reč o prestanku ugovora, Direktivom se uređuju samo pitanja raskida ugovora zbog povrede ugovorne obaveze od strane trgovca, a s tim u vezi i neposredne posledice raskida, odnosno restitucija. Uz to, Direktivom se izričito predviđa da je trgovac dužan vratiti plaćena sredstva, osim ako potrošač ne pristane na drugačiji način povraćaja datog i pod uslovom da potrošač ne snosi nikakve troškove zbog takvog vraćanja.⁶⁵ O ostalim zahtevima koji proizlaze iz činjenice da je ugovor raskinut, Direktivom se evropski zakonodavac ne izjašnjava. Tada se primenjuju nacionalni propisi. Ukoliko se ovakav pristup posmatra s aspekta jedinstvenog digitalnog tržišta, teško da se na nivou Evropske unije može govoriti o značajnom efektu navedenog propisa. Postoji nekoliko razloga za ovu bojazan.

63 Nacrt, čl. 4, st. 10.

64 Nacrt, čl. 82, st. 3.

65 Direktiva 2019/770, čl. 18, st. 2.

Najpre, imajući u vidu da su pitanja punovažnosti ugovora ostavljena u nadležnosti država članica, na pravne posledice ništavog ili poništenog ugovora takođe bi se primenjivala nacionalna prava. Osim što se ovakvom fragmentacijom relativizuje jedinstven pristup u pogledu zaštite potrošača digitalnih sadržaja i/ili usluga, poseban izazov predstavlja primena opštih pravila na specifične odnose koji nastaju povodom isporuke digitalnog sadržaja i usluga. Jednako važi i u pogledu drugih načina prestanka. Pri tom, ne treba zanemariti ni činjenicu da je izvan normativnog okvira, razumljivo s obzirom na to da je cilj Direktive zaštita potrošača, ostalo i pitanje pravnih posledica raskida ugovora na zahtev trgovca. Tada se ne primenjuju pravila sadržana u Direktivi.

Ni u pogledu pitanja koje obuhvata Direktiva 2019/770 pravni okvir nije u potpunosti zaokružen. Odredbom čl. 18, stava 3 izričito je predviđeno da trgovac, prilikom vraćanja uplaćenih novčanih iznosa, ne sme potrošaču zaračunati nikakvu kamatu. Odredbe o zahtevu potrošača za naknadu koristi od upotrebe stvari, odnosno podataka, koji je prema tradicionalnom shvatanju restitucije, recipročan, nisu sadržane u Direktivi.⁶⁶ Ipak, primena opštih pravila u vezi sa ovim pitanjem u onim slučajevima kada bi trgovac trebalo da plati za koristi koje je imao u vezi sa upotrebom ličnih podataka potrošača, teško da može doći u obzir. Izričitim izuzimanjem obaveze trgovca da plati kamate na primljene iznose, evropski zakonodavac ne čini slučajan propust. Naprotiv. Verovatnije je da je zakonska praznina učinjena voljno. Drugim rečima, očigledno je da nije ni postojala namera da se trgovcu nametne obaveza plaćanja naknade za korist od upotrebe stvari, odnosno ličnih podataka.⁶⁷ Međutim, u slučajevima kada je trgovac ostvario dobit upotrebom ličnih podataka potrošača, mogla bi se primeniti nacionalna pravila o stečenom bez pravnog osnova.

Konačno, mogućnost primene pravila zakona kojim se uređuje zaštita podataka o ličnosti nije uvek očigledna. Takav zaključak se posebno nameće u onim slučajevima (koji su štaviše pretežni) kada je zaključen dugoročni ugovor o pružanju digitalne usluge, a nedostatak se pojavi nakon dugog perioda u kojem se preuzeta obaveza ispunjavala saobrazno ugovorenom. Time se i pitanje srazmernog vraćanja primljene prestacije usložnjava. Razlog tome jeste potreba utvrđivanja novčanog ekvivalenta primljenih koristi.

66 K. Lutman, str. 894.

67 Pravo Evropske unije u oblasti privatnog prava tradicionalno nije ostajalo nema kada je reč o obavezi plaćanja za korišćenje robe. Još ranije je prihvaćen stav da potrošač koji iskoristi svoje pravo na odustajanje generalno nije dužan da nadoknadi prodavcu trošak za korišćenje robe. Sud pravde Evropske unije (CJEU) ističe da bi se dovela u pitanje efikasnost i delotvornost prava potrošača da odustane od ugovora, ukoliko bi bio u obavezi da plati naknadu samo zato što je pregledao i testirao robu kupljenu putem ugovora na daljinu. Potrošač pak snosi odgovornost za svako umanjeње vrednosti robe koje nastane kao rezultat rukovanja robom na način koji prevazilazi ono što je neophodno za njeno ispitivanje i testiranje. Court of Justice of European Union (CJEU), C – 489/07, Judgment of the Court (First Chamber) of 3 September 2009, *Pia Messner v Firma Stefan Krüger*, <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-489/07>, 20. septembar 2025.

Iako Direktiva 2019/770 predstavlja odstupanje od tradicionalnog shvaćanja razmene vrednosti na tržištu, ona zapravo tek nagoveštava suštinske promene u paradigmi savremenog privatnog prava. Predstojeće vreme će pokazati u kojoj meri je digitalna tehnologija nametnula potrebu za prilagođavanjem i dodatno promenila shvaćanje o vrednostima koje su tradicionalno bile izvan pravnog prometa.

LITERATURA:

- Andonović Stefan, Prlja Dragan, *Osnovi prava zaštite podataka o ličnosti*, Beograd 2020.
- De Franceschi Alberto, Schulze Reiner, *Harmonizing Digital Contract Law*, Baden-Baden, München, Oxford 2023.
- Fellner Christoph, „Neue Regelungen für Verträge über digitale Inhalte und Dienstleistungen“, *Monatsschrift für Deutsches Recht* 16/2021.
- Karanikić Mirić Marija, *Obligaciono pravo*, Beograd 2024.
- Klink-Straub, Judith, „Schuldrechtsreform 2.0 – Die neuen Regeln für Verträge über digitale Produkte“, *Jura Studium & Examen* 1/2022., <https://www.zeitschrift-jse.de/files/JSE-1-2022.pdf>, 12. avgust 2025.
- Lapiente Serfio Camara, „Termination of the Contract for the Supply of Digital Content and Services, and Availability of Data: Rights of Retrieval, Portability and Erasure in EU Law and Practice“, u: *Data as Counter-Performance – Contract Law 2.0?* (eds. S. Lohsse, R. Schulze, D. Staudenmayer), Münster Colloquia on EU Law and the Digital Economy V, Baden-Baden 2020.
- Loosen Maximilian, *Die Rückabwicklung des Vertrages Daten gegen Leistung*, Tectum Verlag, 2022.
- Lutman Karmen, „Restitution After Termination for Breach of a Contract for the Supply of Digital Content and Services: A Tough Row to Hoe“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, br. 5-6/2024.
- Marković Slobodan, Popović Dušan, *Pravo intelektualne svojine*, Beograd 2024.
- Metzer Axel, „Dienst gegen Daten: Ein Synallagmatischer Vertrag“, *Archiv für die civilistische Praxis* 6/2016.
- Metzger Axel, „Verträge über digitale Inhalte und digitale Dienstleistungen: Neuer BGB-Vertragstyp oder punktuelle Reform?“, *Juristen Zeitung* 12/2019.
- Midorović Sloboda, Sekulić Miloš, „A New Function of Personal Data in the Light of the Contract for the Supply of Digital Content and Digital Services“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 3/2019.
- Mišćenić Emilija, Ileković Lidija, „Novo uređenje isporuke digitalnog sadržaja i digitalnih usluga u hrvatskom potrošačkom pravu“, *Harmonius* 2024.
- Mischau Lena, „Daten als „Gegenleistung“ im neuen Verbrauchervertragsrecht“, *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht* 2/2020.

- Miščević Nikolina, Savčić Sanja, „Podaci o ličnosti kao predmet ugovora o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga – pojedini aspekti“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 2/2025, 571–594.
- Pajić Bojan, Radovanović Sanja, Dudaš Atila, *Obligaciono pravo*, Novi Sad 2018.
- Palević Milan, „Implementacija Direktive o digitalnom sadržaju i digitalnim uslugama u Nemačkoj – prvi deo“, *Zbornik radova „Izazovi i otvorena pitanja Uslužnog prava“*, Tom I, Kragujevac 2024.
- Petrović Anita, „Pojam ugovora o isporuci digitalnog sadržaja ili digitalne usluge“ *Zbornik radova „Pravo između stvaranja i tumačenja“*, Istočno Sarajevo 2023.
- Radovanović Sanja, „Autorsko pravo i „Fejsbuk“, s posebnim osvrtom na pravo Srbije“, *Intelektualna svojina i Internet (2016)*, Beograd 2016.
- Radovanović Sanja, „Obim dozvoljenog umnožavanja računarskog programa kod ugovora o licenci“, *Analiza Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1/2013.
- Radovanović Sanja, „Računarski program kao usluga u informacionom društvu“, *Pravo i privreda*, br. 7-9/2016.
- Radovanović Sanja, *Ugovor o licenci softvera*, Beograd 2012.
- Renko Jernej, „Nova ureditev potrošnikovih pravic v primeru dobave digitalnih vsebin in storitev“, *Pravni letopis* 2022.
- Savčić Sanja, „Odgovornost internet posrednika prema Direktivi 2019/790: osvrst na pribavljanje saglasnosti kao uslov isključenja odgovornosti“, *Intelektualna svojina i Internet*, Zbornik VI, Beograd 2022.
- Schmidt-Kessel Martin, „Right to Withdraw Consent to Data Processing – The Effect on the Contract“, in: *Data as Counter-Performance – Contract Law 2.0?* (eds. S. Lohsse, R. Schulze, D. Staudenmayer), Münster Colloquia on EU Law and the Digital Economy V, Baden-Baden 2020.
- Schwartz Paul M., „Property, Privacy, and Personal Data“, *Harvard Law Review* 7/2004, 2095–2116.
- Sein Karin, Gerald Spindler, „The New Directive on Contracts for the Supply of Digital Content and Digital Services – Scope of Application and Trader’s Obligation to Supply – Part 2.“ *European Review of Contract Law* 4/2019.
- Sénéchal Juliette, „Article 16(2) of the ‘Digital Content and Digital Services’ Directive on the Consequences of Termination of Contract, or the Difficult Articulation between Union Law on Consumer Contract and Union Law on the Protection of Personal Data“, in: *Data as Counter-Performance – Contract Law 2.0?* (eds. S. Lohsse, R. Schulze, D. Staudenmayer), Münster Colloquia on EU Law and the Digital Economy V, Baden-Baden 2020.
- Specht Louisa, „Daten als Gegenleistung – Verlangt die Digitalisierung nach einem neuen Vertragstypus?“ *JuristenZeitung* 15/2017.
- Vukadinović Radovan, *Pravo Evropske unije*, Kragujevac 2006.

Prof. Dr. Sanja Savčić

Full Professor, University of Novi Sad – Faculty of Law

RESTITUTION AS A LEGAL CONSEQUENCE OF TERMINATION OF A CONTRACT FOR THE SUPPLY OF DIGITAL CONTENT OR DIGITAL SERVICES

Abstract: *In the contemporary digital environment, contracts concerning the supply of digital content and the provision of digital services are increasingly becoming a part of everyday legal relations, both between business entities and in trader-consumer relationships. A particular feature of such contracts lies in the fact that the counter-performance is not always monetary, but may instead consist of the provision of users' personal data, which thereby becomes a form of exchange in the digital sphere. This practice raises a number of complex legal issues, especially in the areas of consumer protection, contract law, and personal data protection. One of the central questions arising in the context of such contractual relationships is the issue of restitution following contract termination. While restitution is relatively straightforward in cases where a monetary counter-performance has been made, complications arise when personal data have been provided instead. Given the specific legal nature of personal data, and the existence of special rules governing their processing and retention, the question arises as to what extent traditional contract law institutes of restitution can be applied in such cases. The regulatory framework of the European Union, particularly Directive (EU) 2019/770 on contracts for the supply of digital content and digital services, acknowledges these situations and attempts to provide a normative response to the challenges they pose. However, the practical implementation of these norms, especially in the context of restitution of personal data, continues to raise numerous unresolved questions, both theoretical and practical. The subject of this paper is the analysis of the legal nature of restitution in the context of termination of contracts for the supply of digital content and digital services, with special emphasis on situations where the user has provided personal data as counter-performance. The aim of the paper is to identify the normative and practical challenges related to the application of restitution rules in such cases, and to assess the extent to which the existing legal framework ensures adequate protection of the contractual parties, particularly consumers.*

Keywords: *Digital content. – Digital services. – Restitution. – Personal data. – Contract law.*